

УДК 7.04(450.341):27-312.47

DOI: 10.24919/2312-2595.8/50.246522

Ірина ГНІДИК

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини, Національний університет «Львівська політехніка», вул. Степана Бандери, 12, м. Львів, Україна, індекс 79013 (iryna.i.hnidyk@lpnu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7560-3365>

Бібліографічний опис статті: Гнідик, І. (2021). Чудотворні ікони Богородиці у Венеції. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 8/50, 402–419. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.8/50.246522>.

ЧУДОТВОРНІ ІКОНИ БОГОРОДИЦІ У ВЕНЕЦІЇ

Анотація. *Метою статті є аналіз на основі італо- й англomовної літератури історичних, мистецьких, стилістичних особливостей чудотворних ікон Пречистої Диви Марії у храмах м. Венеція, а також місцевих традицій почитання Богородиці та їхнього впливу на формування ідентичності венеційців в історичній ретроспективі. Основу методології роботи формують загальнонаукові методи аналізу та синтезу, спеціальні історичні методи дослідження (хронологічний, історико-системний, історико-порівняльний, ретроспективний), а також міждисциплінарна методика case study. Наукова новизна полягає у тому, що в українській історіографії ця тематика є маловивченою, а також, на базі аналізу сучасної ініціативної наукової літератури, відкриває перспективні ділянки подальших студій малодосліджених ікон Богородиці у Венеції та регіоні Венето.*

Висновки. *Старовинні італійські книги XVII–XIX ст. надають великий перелік чудотворних ікон Богородиці у Венеції. Кожна з них має оригінальну історію походження, іконографічні особливості та традиції пошанування у венеційському просторі. Деякі ікони дотепер зберігаються у храмах Венеції і є дуже відомими*

© Ірина Гнідик, 2021

(«Нікопея» у базиліці Сан Марко; «Месопандимісса» або ж «Богородиця уздоровлення» («Madonna della Salute»); «Богородиця Миру»; «Богородиця з Лепанто»; «Богородиця чудес» («Santa Maria dei Miracoli» тощо). Найбільша кількість досліджень присвячена іконам «Нікопеї», «Богородиці уздоровлення» та «Богородиці миру». Натомість відомості про інші ікони зі старовинного переліку часто є доволі фрагментарними. Крім того, деякі з них вже не зберігаються у храмах, де були колись, оскільки деякі з венеційських церков були ліквідовані або зачинені у час Наполеонівського правління. Важливі аспекти для дослідження відкривають також візантійські та грецькі ікони з венеційських музеїв. Особливе місце в іконописній спадщині Венеції належить іконам італо-критської школи, яка в унікальний спосіб поєднала у собі риси італійського мистецтва та візантійського стилю. Таким чином, історія та іконографічні й стилістичні особливості Богородичних ікон Венеції репрезентують цінний вимір для сучасних досліджень. Крім того, на основі детального вивчення ікон зі згаданих старовинних списків можна розробити цікаві туристичні та паломницькі екскурсійні маршрути Венецією.

Ключові слова: ікони Богородиці; Венеція; храм; іконопис; візантійське та поствізантійське мистецтво; музеї.

Iryna HNIDYK

PhD (History), Associate Professor, Department of History, Museology and Cultural Heritage, Lviv Polytechnic National University, 12, Stepan Bandera Str., Lviv, Ukraine, postal code 79013 (iryna.i.hnidyk@lpnu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7560-3365>

To cite this article: Hnidyk, I. (2021). Chudotvorni ikony Bohorodytsi u Venetsii [Miraculous icons of the Mother of God in Venice]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 8/50, 402–419. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.8/50.246522> [in Ukrainian].

MIRACULOUS ICONS OF THE MOTHER OF GOD IN VENICE

Summary. Based on Italian and English literature, *the article aims* to analyze historical, artistic, stylistic features of miraculous icons of the Blessed Virgin Mary in the temples of Venice, local traditions of worship and their influence on the formation of Venetian identity in historical retrospect. The basis of the **methodology** is formed by general scientific methods of analysis and synthesis, special historical research methods (chronological, historical-systemic, historical-comparative, retrospective) and interdisciplinary case study methods. The **scientific novelty** is that in Ukrainian historiography this topic is poorly studied. Analyzing modern foreign language scientific literature opens promising areas for further research of little-studied icons of the Mother of God in Venice and the Veneto region.

Conclusions. Ancient Italian books of the XVII–XIX centuries provide an extensive list of miraculous icons of the Virgin in Venice. Every icon has its unique history of origin, iconographic features and traditions of veneration in the Venetian space. Some icons are still preserved in the churches of Venice and are very famous – "Madonna Nicopeia" in the Basilica of San Marco, "Our Lady of Health" (also known as "Mesopanditissa", "Santa Maria della Salute"), "Virgin of Peace" ("Madonna della Pace"), "Virgin of Lepanto", "Virgin of Miracles" ("Santa Maria dei Miracoli") etc. The most significant number of studies is devoted to the icons of "Nicopeia", "Santa Maria della Salute" and "Virgin of Peace". Instead, information about other icons from the ancient list is often quite fragmentary. Some icons are no longer preserved in the churches where they once were, because some of them were destroyed or closed during Napoleonic rule. Byzantine and Greek icons from Venetian museums also reveal essential aspects of the study. A special place in the iconographic heritage of Venice belongs to the icons of the Italo-Cretan school, which uniquely combines features of Italian art and Byzantine style. Thus, the history and iconographic and stylistic features of the icons of the Mother of God in Venice represent a valuable dimension for current research. In addition, a detailed study of the icons from the above-mentioned ancient lists allows the development of special tourist and pilgrimage tours in Venice.

Key words: icons of the Mother of God; Venice; church; icon painting; Byzantine and post-Byzantine art; museum.

Постановка проблеми. Дослідження поширення та історичних особливостей пошанування Богородиці, зокрема у контексті чудотворних ікон Пречистої Діви Марії у різних країнах, є доволі актуальним завданням як української, так і зарубіжної історіографії. Характерно, що у різних країнах можна простежити особливу історичну та мистецьку специфіку розвитку іконопису. Таким чином, детальне дослідження відомих та менш знаних чудотворних ікон різних країн відкриває актуальну міждисциплінарну тематику інкультурації мистецьких традицій, перехресних впливів у контексті розвитку іконописних стилів та особливостей іконографії.

У цьому вимірі характерні особливості репрезентують ікони Богородиці в Італії. На особливу увагу заслуговує м. Венеція та регіон Венето, де збереглася велика кількість старовинних чудотворних ікон Пречистої Діви Марії. Необхідно зазначити, що у венеційських іконах спостерігаються особливі переплетення західного та візантійського мистецьких стилів. Крім того, привертає увагу той факт, що у Венеції упродовж століть побутувала значна кількість Богородичних ікон східнохристиянського іконописного стилю, зокрема твори грецьких іконописців, які дослідники ідентифікують на основі записів історичних джерел (т. зв. *al gresca* або ж «*Madonna dei greci*» тощо) (Cognaro, 1758, pp. 117–118). Оформлення інтер'єру венеційських храмів також репрезентує унікальні зразки поєднання різних стилів сакрального мистецтва. На стінах чи бічних вівтарях часто розміщені зображення євангельських сюжетів, Ісуса Христа, Богородиці, святих у стилі західного сакрального мистецтва роботи венеційських майстрів, які особливим чином репрезентують як суто венеційську малярську манеру, так і класичні стилістичні зразки ренесансу, маньєризму, бароко тощо. Водночас у центральному вівтарі чи іншій частині храму часто вміщено чудотворну ікону Богородиці у східнохристиянському стилі іконопису. Часто такі ікони репрезентують італо-критську іконописну техніку. Таким чином, вже на основі внутрішнього оформлення кількох венеційських храмів можна застосовувати міждисциплінарну методу та підхід *case study* для дослідження тенденцій розвитку венеційського сакрального мистецтва, архітектури, іконопису,

стилістичних трансформацій та витворення суто венеційських специфічних мистецьких рис.

Метою статті є аналіз на основі італо- й англійської літератури історичних, мистецьких, стилістичних особливостей чудотворних ікон Пречистої Діви Марії у храмах м. Венеція, а також місцевих традицій почитання Богородиці та їхнього впливу на формування ідентичності венеційців в історичній ретроспективі.

Аналіз досліджень та публікацій. Деякі зі старовинних чудотворних венеційських ікон Богородиці дотепер зберігаються у храмах і є доволі відомими (зокрема «Нікопея» у базиліці Сан Марко, «Месопандітисса» або ж «Богородиця uzдоровлення» («Madonna della Salute»), «Богородиця Миру», «Богородиця з Лепанто», «Богородиця чудес» («Santa Maria dei Miracoli») та ін.). Натомість інші, які зберігалися у храмах, що були ліквідовані у наполеонівську епоху або ж зруйновані за інших обставин, потребують детального дослідження щодо теперішнього місцезнаходження. Ще інші ікони зберігаються у музеях. Відповідно, у науковій літературі ця тематика є недостатньо вивченою. Більшість досліджень істориків та фахівців мистецтва присвячені іконі «Нікопеї», особливостям поширення грецьких ікон у Венеції та венеційським зображенням періоду Ренесансу. Натомість лише деякі стосуються чудотворних ікон Венеції та їхньої ролі у суспільній та духовній самоідентифікації венеціанців (Walberg, 2004, 2013, 2016; Muir, 1989; Thomaidis, 2017). На особливу увагу заслуговують дослідження Д. Валберг (зокрема про почитання ікони Нікопеї у Венеції у XVII ст., про ікону «Madonna della Pace», зображення храму S. Maria Maggiore у Венеції тощо) (Walberg, 2013, 2016). Окрему групу становлять старовинні італійські книги з переліком ікон Богородиці у Венеції та регіоні Венето й інформацією про храми названі на честь Пречистої Діви (Cornaro, 1758; Moresini, 1692; Molin, 1821; Tiepolo, 1618; Martignelli, 1705). У контексті вивчення візантійських та поствізантійських ікон у Венеції важливе дослідження А. Ріцці (Rizzi, 1972). Особливу увагу поширенню грецьких ікон у Венеції присвятили М. Баччі (Bacci, 2020) та Д. Томаїдіс (Thomaidis, 2017). Вплив відносин між Критом та Венецією на венеційську іконописну спадщину детальніше розглянули Дж. Пассареллі, В. Делуга (Passarelli, 2007; Deluga, 2014) тощо.

Виклад основного матеріалу. Важливу нішу в іконописній спадщині Венеції представляють ікони італо-критської іконописної школи, які є унікальними зразками синтезу візантійського стилю та особливостей тогочасного італійського сакрального мистецтва (Passarelli, 2007, р. 34). Упродовж періоду 1204–1669 рр. острів Крит був під венеційським політичним контролем. Після падіння Константинополя острів став одним із головних центрів східного християнства в цій частині Європи. Художники регулярно подорожували між Критом та Венецією, що відобразило характерним впливом італійського малярства на мистецтво цього острова. І архітектура, і живопис о. Крит того часу містять риси західного мистецтва. Водночас багато італо-критських ікон було завезено до Центральної Європи (Deluga, 2014, pp. 75–77). У XVI ст. о. Крит був важливим центром грецького мистецтва й іконографії, місцеві іконописці експортували ікони у регіон східного Середземномор'я. Важливо зазначити, що італо-критська іконописна школа дає багатий матеріал для дослідження іконографії Богородиці. Загалом грецькі ікони були дуже поширеними у Венеції і, на думку деяких дослідників, мали особливий вплив на процеси формування венеційської ідентичності (Thomaidis, 2017).

Цікавим аспектом для дослідження є також поширення ікон у домівках жителів Венеції. Дослідники зазначають, що у великій кількості приватних будинків Венеції та загалом територій Адріатичного регіону були ікони, значна кількість яких – візантійського походження (т.зв. ікони *alla greca*). Джерела згадують наявність на цих теренах ікон східного походження ще у XV ст., а вже на початку XVI ст. фіксують їхню значну поширеність. Цікава інформація про присутність грецьких ікон Богородиці у венеційських будинках також упродовж XVII–XVIII ст. (Voulgaropoulou, 2019, pp. 10–12). Часто власники дарували їх для почитання місцевим церквам чи церковним інституціям. Крім того, багаті сім'ї часто мали зображення ікон на зовнішніх вуличних стінах будинків-палаців (Voulgaropoulou, 2019, pp. 25–28). І сьогодні у Венеції можна побачити багато зображень Богородиці, що яскраво ілюструє відображення особливого Марійного культу в ідентичності венеційців в історичній ретроспективі (Thomaidis, 2017, р. 9).

Щодо саме чудотворних ікон Венеції, то старовинні італійські книги XVII–XVIII ст. подають їхній детальний список. Зокрема 12 ікон згадується у головному переліку та ще кілька у додатковому (назви ікон подано мовою оригіналу):

1) la Madonna di San Giovanni Damasceno, (або за іншою назвою – Madonna della Pace)

2) la Madonna della Celestia

3) la Madonna della Scuola (зберігалася у храмі San Marcelliano)

4) la Madonna Ortocasta (зберігалася у храмі San Rocco)

5) la Madonna dei Miracoli

6) Santa Maria Maggiore (зберігалася в однойменному храмі)

7) la Madonna della Salute

8) la Madonna di Santa Chiara

9) la Madonna del Pianto

10) la Madonna dell'Arsenale

11) la Madonna della Tribolazione

12) la Madonna dell'Anconetta

13) la Madonna di Spagna

14) la Madonna dell'Orto

15) la Madonna della Consolazione

16) la Madonna delle Grazie

З додаткового списку:

17) Santa Maria delle Grazie

18) la Madonna delle monache benedettine

19) Santa Maria della Carità

20) la Madonna delle monache di S. Croce alla Giudecca

21) la Madonna della Compagnia di Gesù (Corner, 1761, pp. 43–47; Gumpfenberg, 1839–1947, pp. 463–470; Moresini, 1692, pp. 201–203; Walberg, 2004).

Кожна з цих ікон має цікаву історію та іконографічні особливості. Деякі з них і сьогодні розміщені в храмах Венеції або ж у музеях. Натомість інформацію про інші ікони іноді дуже складно віднайти, тож визначення місця їхнього перебування та мистецьких особливостей залишаються актуальним завданням для сучасних дослідників. Найбільш відомими є три венеційські ікони візантійського походження – «Нікопея» у соборі Сан Марко, «Ме-

сопандітісса» з базиліки Мадонна делла Салюте та ікона «Богородиця миру» з храму Сан Джованні і Паоло (Thomaidis, 2017, p. 10).

Однією з найбільш відомих венеційських чудотворних ікон Богородиці є «Нікопея» з кінця XI ст. (у перекладі означає «Та, що дарує перемогу») з базиліки Сан Марко. Дослідники зазначають, що вона має візантійське походження (Walberg, 2013, pp. 201–207). Ікони цього іконографічного типу були доволі поширені у Візантії, вважалися градозахисними, тому часто розміщувалися як надбрамні ікони у великих містах (до прикладу – у Константинополі, а також є припущення, що на фасаді Золотих Воріт Києва у часі Київської Русі також могла бути Нікопея) (Нікітенко, 2016, с. 287, 289–290).

Інформація про цю ікону вміщена у старовинних венеційських книгах (Molin, 1821; Tiepolo, 1618; Rizzi, 1972, 1980). Перед цією іконою венеціанці збиралися на молитву з нагоди найбільш важливих подій в історії Венеції. У час небезпек духовенство у супроводі дожа несли ікону процесійною ходою через площу. У 1559 р. ікону було урочисто виставлено з нагоди завершення італійських воєн та миру, укладеного між Францією та Іспанією, а в 1571 р. – з нагоди створення Священної ліги. Також упродовж періоду епідемії чуми у 1630 р. відбувалася молитва упродовж п'ятнадцяти субот з подячною обітницею будівництва нового великого храму (Basilica di Santa Maria della Salute) та встановлення щорічного пам'ятного свята на згадку про подолання хвороби (la festa della Madonna della Salute) (21 листопада). У 1797 р., у контексті події ліквідації Венеційської Республіки, ікона також була виставлена для пошанування упродовж п'ятнадцяти днів, а у 1820 р. під час сильної посухи її несли урочистою процесією щовечора. Такі молитовні заходи перед іконою здійснювалися часто у контексті різних історичних подій, зокрема проголошення республіки Сан Марко у 1848 р., наприкінці двох світових воєн тощо (Pizzolato, 2015).

17 квітня 1618 р. під час урочистої церемонії перенесення ікони із захристії до нового вітваря у північному трансепті базиліки Сан Марко за присутності дожа Ніколо Дона вона була проголошена покровителькою Венеційської республіки (хоча цю ікону вшановували як захисницю ще з початку XVI ст.). До цього

часу ікону виставляли для публічного вшанування лише чотири рази на рік з нагоди великих Марійних свят, а також у часи кризи – війни, епідемії, голоду тощо (Walberg, 2013, pp. 201–202). Ще інша ікона Богородиці типу «Нікопея» зберігається в іншому венеційському храмі San Giovanni in Bragora (Vacci, 2009, p. 108).

Наступна відома венеційська ікона Богородиці XIII ст. – Mesopanditissa, Santa Maria Della Salute (іконографічний тип – Одигітрія) в однойменному храмі, перевезена дожем Франческо Морозіні у 1670 р. до Венеції зі собору св. Тита у Кандії, столиці Криту, після його переходу в Османське панування (Thomaidis, 2017, p. 6; «Icona Madonna delle Grazie», n.d.). Ікона стала своєрідним символом мирних відносин між венеційцями та жителями Криту. У теперішньому м. Іракліон у храмі зберігається копія цієї ікони, урочисте свято якої відзначають тут 12 січня кожного року (Ircani Menichini, 2018). До цієї ікони у Венеції уже впродовж трьох століть кожного року, 21 листопада, відбувається урочисте паломництво («Il Pellegrinaggio Annuale», n.d.).

Ще одна відома ікона Венеції – «Богородиця Миру» («Madonna della Pace») – зберігається у каплиці храму Santi Giovanni e Paolo. Орієнтовне датування – XIII або початок XIV ст. (Walberg, 2016). Також цікава історія ікони «Богородиці чудес» («Santa Maria dei Miracoli»), написаної у 1408 р. майстром Nicolò (Boni, 1887, p. 16; Corner, 1761, pp. 52–56). Важливо також згадати ікону «Madonna di Lepanto» (або ж за іншою назвою – «Madonna della Consolazione o di Lepanto»). Датування – орієнтовно початок XVI ст. Командувач венеційського флоту, а згодом дож С. Веньєр брав ікону на корабель під час переможної битви під Лепанто у 1571 р. Згодом ікона була передана його нащадками до храму Santa Maria Formosa (Pavičić, 2008).

Принагідно варто зазначити, що іконографічний тип «Богородиці Розради» («Madonna della Consolazione») був досить поширеним в Адріатичному регіоні (Voulgaropoulou, 2019, p. 19). У старовинних книгах про Венецію згадується про ікону «Madonna della Consolazione» або ж за іншою назвою «Madonna della Fava» (Martinelli, 1705, pp. 69–70; Gumpfenberg, 1839–1847, pp. 563–565). Також у колекції музею острова Торчелло зберігається ще одна ікона «Богородиця Розради» («Madre della Consolazione»). Вона,

правда, недостатньо досліджена, дуже мало відомостей про її історію та походження. Дослідники дискутують щодо датування й авторства ікони, оскільки палітра та техніка виконання незвична для італійсько-грецьких редакцій цього іконографічного типу. До прикладу, А. Ріцці приписує авторство невідомому митцеві критсько-венеційського напрямку XVI ст. (Rizzi, 1972, p. 288).

Ще один важливий іконографічний тип у Венеції – «Богородиця благодатей». Зокрема, це ікона «*Vergine delle Grazie*» (XIV ст.) у храмі San Samuele (Bacci, 2009, p. 98). Ще одна ікона «*Madonna delle Grazie*» пов'язана з одним із островів Венеційської лагуни – Santa Maria delle Grazie (Santa Maria della Cavana, або ще називають Santa Maria delle Grazie o Isola delle Grazie), де колись був монастир братства св. Джіроламо, а згодом – монастир капуцинок з 1668 р. На жаль, храм до нашого часу не зберігся (Zangirolami, 1962). Старовинні італійські книги про Венецію містять цікаві розповіді стосовно того, як у 1445 р. біля острова пропливав корабель з Константинополя зі захованою іконою Богородиці, яку мандрівники подарували до місцевої каплиці на острові на знак подяки за порятунок і втечу від турків. Назва ікони і храму пов'язана з великою кількістю вислуханих молитов, про що свідчать хроніки. Крім того, ще одна ікона Богородиці з Дитям, «грецької манери» іконописання, очевидно з Кандії, була у церкві на ближньому невеликому острові Святого Духа, яку згодом перевезли до Венеції (Corner, 1761, pp. 48–51).

Джерела також згадують про ікону Богородиці з храму Санта Марія Маджоре у Венеції. Цікаву історію походження та пошанування репрезентує також ікона «*Madonna Ortocasta*», яка колись зберігалася у церкві при монастирі св. Рокко та св. Маргарити, а тепер – у захристії храму Santo Stefano (Walberg, 2016, p. 12). Згідно з розповідями зі старовинних італійських книг, ікона походить з Лаконії, місцевості на півдні Греції, близько Спарти, а згодом перевезена до Венеції («*Church Santi Rosso*», n.d.). Зокрема, 11 липня 1597 р. відбулася урочиста процесія на чолі з патріархом Венеції кардиналом Лоренцо Приулі і чотирма єпископами, під час якої ікону урочисто перенесено у новозбудовану каплицю на подяку за чудеса оздоровлення хворих від невиліковних хвороб (Corner, 1761, pp. 18–23).

Деякі з ікон, що згадуються у старовинних італійських книгах, але зараз про них важко знайти інформацію, відкривають ще одну важливу сторінку історії – про знищені або закриті Наполеоном церкви Венеції, де зберігалися ці ікони (Da Mosto, 1940, pp. 120–167; «Chiese scomparse», 2017/18; Zorzi, 1972). Це актуальна тема для окремого подальшого ґрунтовного дослідження на основі архівних матеріалів і музейних фондів Венеції.

Цінні зразки іконографії Богородиці репрезентують також ікони, які зберігаються у музеях Венеції та сусідніх територій. Зокрема, на особливу увагу заслуговує Музей візантійських та поствізантійських ікон XIV–XVIII ст. у Венеції (Museo delle Icone / Museo Dipinti Sacri Bizantini), що функціонує у приміщенні Грецького інституту візантійських та поствізантійських досліджень з 1959 р. («Museum of icons», n.d.). Експозиція музею висвітлює зв'язки Венеції з грецьким світом, зокрема з островом Крит, які надавали Венеції певні особливості своєрідного «східного» міста на заході. Деякі ікони привезли до міста біженці, які втікали з окупованих турками територій, інші – написані грецькими іконописцями, що проживали у Венеції. Зокрема це ікони відомого грецького іконописця XVI ст. М. Дамаскина, представника Критської іконописної школи; шість інших ікон цього майстра зберігаються у музеї церковного мистецтва у м. Іракліон, при храмі св. Катерини Синайської. У Венеції митець разом з Е. Цанесом здійснював розписи фресок та частини іконостасу храму грецької спільноти San Giorgio dei Greci. Крім того, у музейній колекції є також ікони невідомих майстрів, які долучилися до створення нового крито-венеційського стилю іконопису («Museo delle icone», n.d.). З-посеред Богородичних ікон музею – Успіння Богородиці; Богородиця з Дитям, апостолами та святими; Богородиця Одігітрія XVI ст. (Voulgaropoulou, 2019, p. 15); Богородиця з пророками; вівтарна ікона, де Богородиця з Дитям, пророками, апостолами і святими («Museo delle icone», n.d.) тощо.

Для дослідників іконопису венеційського регіону цінними є також колекції крито-венеційських ікон дієцезального музею м. Падуї (зокрема Богородиця Одігітрія з Дитям Ісусом (приблизно XVI ст.), Одігітрія з Дитям (можливо XV ст.); Богородиця Одігітрія з Дитям Ісусом, абатом св. Антонієм та св. Іваном

Хрестителем («Tre Icone», n.d.). Також цікаві для дослідження ікони у колекції Галереї Академії Венеції (Le Gallerie dell'Accademia di Venezia), Museo Marciano (o di San Marco) всередині базилики Сан Марко, (де зокрема є «Madonna allattante», кін. XIII – поч. XIV ст., венеційсько-візантійський майстер) (Vacci, 2009, pp. 108–109), Museo diocesano arte sacra – Patriarcato Venezia, Museo Correr тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Старовинні італійські книги XVII–XIX ст. надають великий перелік чудотворних ікон Богородиці у Венеції. Кожна з них має оригінальну історію походження, іконографічні особливості та традиції пошанування у венеційському просторі. Деякі ікони дотепер зберігаються у храмах Венеції і є дуже відомими («Нікопея» у базиліці Сан Марко, «Месопандітисса» або ж «Богородиця uzдоровлення» («Madonna della Salute»), «Богородиця Миру», «Богородиця з Лепанто», «Богородиця чудес» («Santa Maria dei Miracoli» тощо). Найбільша кількість досліджень присвячена іконам «Нікопеї», «Богородиці uzдоровлення» та «Богородиці миру». Натомість відомості про інші ікони зі старовинного переліку часто є доволі фрагментарними. Крім того, окремі з них вже не зберігаються у храмах, де були колись, оскільки деякі з венеційських церков були знищені або зачинені у часі Наполеонівського правління. Важливі аспекти для дослідження відкривають також візантійські та грецькі ікони з венеційських музеїв. Особливе місце в іконописній спадщині Венеції належить іконам італокритської школи, яка в унікальний спосіб поєднала у собі риси італійського мистецтва та візантійського стилю. Таким чином, іконографічні та стилістичні особливості Богородичних ікон Венеції репрезентують цінний вимір для сучасних досліджень. Також на окреме дослідження заслуговують маловідомі ікони візантійського стилю у численних венеційських храмах. Крім того, на основі детального вивчення ікон зі згаданих старовинних списків можна розробити цікаві туристичні та паломницькі екскурсійні маршрути Венецією.

Джерела та література

Нікітенко, Н. (2016). Ікона Богородиця Нікопея на Золотих воротах як захисний символ Києва. *Славістична збірка*, 2, 282–292.

- Bacci, M.** (2009). Venezia e l'icona. *Torcello. Alle origini di Venezia tra Occidente e Oriente: exhibition catalogue* (Venice, Museodiocesano, 29 August 2009 – 10 January 2010) (pp. 96–115). Venice: Marsilio.
- Bacci, M.** (2020). Greek Madonnas and Venetian Fashion. *Convivium*, 7 (1), 152–177.
- Boni, G.** (1887). *Santa Maria dei Miracoli in Venezia*. Venezia: Stabilimento tipografico dei fratelli Vicentini.
- Chiese scomparse e sopprese a Venezia nell' epoca Napoleonica.* (2017/18). Retrieved from <https://www.pellizzarimichele.it/files/downloads/Chiese-Venezia-Napoleone.pdf>.
- Church Santi Rocco e Margarita 1488.* (n.d.). Retrieved from <http://www.veniceoperaworld.com/011%20the%20history%20of%20the%20location.pdf>.
- Cornaro, F.** (1758). *Venezia favorita da Maria*. Giov. Manfre.
- Corner, F.** (1761). *Notizie storiche delle apparizioni, e delle immagini piu celebri di Maria Vergine santissima nella citta, e dominio di Venezia. Tratte da documenti, tradizioni, ed antichi libri delle Chiese nelle quali esse immagini son venerate*. Presso Antonio Zatta.
- Da Mosto, A.** (1940). *L'Archivio di Stato di Venezia. Indice generale, storico, descrittivo ed analitico*. Roma.
- Deluga, W.** (2014). Between Candia and Venice. The role of European engravings in the iconographic transformations of post-Byzantine painting in Greece. *Series Byzantina*, 12, 75–109.
- Gumpfenberg, G.** (1839–1847). *Atlante Mariano, ossia origine delle immagini miracolose della B. V. Maria venerate in tutte le parti del mondo, recato in italiano ed aggiuntevi le ultime immagini prodigiose fino al secolo XIX da Agostino Zanella sacerdote veronese*. Verona: Sanvido.
- Gumpfenberg, G.** (1840). *Italia: 1–8: Europa* (Vol. 1). Verona: Tipografia Sanvido.
- Icona Madonna delle Grazie detta "Della Salute".* (n.d.). Retrieved from <http://www.iconedelveneto.it/basilica-santa-maria-della-salute/>.
- Il Pellegrinaggio Annuale.* (n.d.). Retrieved from <https://basilicasalutevenezia.it/pellegrinaggio-annuale/>
- Ircani Menichini, P.** (2018). *Unde Origo Inde Salus. Dove è l'origine qui è la salute. Madonna Di Salvezza*. Retrieved from <https://annunziata.xoom.it/madonna%20salute%20veneziana%20volterra.pdf>.
- Martinelli, D.** (1705). *Il ritratto ovvero Le cose piu notabili di Venezia diviso in due parti. Nella prima si descrivono brevemente tutte le chiese della citta ... Nella seconda, si fa breve relazione del governo della Repubblica, delli magistrati, delle fabbriche pubbliche e piu riguardueueli etc. Ampliato con la relazione delle fabbriche pubbliche e private, & altre cose piu notabili*

- successes dall'anno 1682 fino al presente 1704, da D.L.G.S.V.* Venezia: Presso Lorenzo Baseggio.
- Molin, A.M.** (1821). *Dell'antica immagine di Maria santissima che si conserva nella basilica di S. Marco in Venezia*. Venezia: Tipografia Zerletti.
- Moresini, A.** (1692). *Origine delle chiese dedicate a Maria Vergine Gran Madre di Dio, e riverite dalle quattro parti del mondo...*
- Muir, E.** (1989). The virgin on the street corner: the place of the sacred in Italian cities. In S. Ozment (Ed.), *Religion and Culture in the Renaissance and Reformation* (pp. 25–40).
- Museo delle icone.* (n.d.). Retrieved from <http://www.istitutoellenico.org/museo/index.html>.
- Museum of icons.* (n.d.). Retrieved from <https://www.venezia-tourism.com/en/venice-attractions/museums/museum-of-icons.html>.
- Passarelli, G.** (2007). *Creta: tra Bisanzio e Venezia*. Milano: Jaca Book.
- Pavičić, I.P.** (2008). Le idee cristologiche nel contesto della commemorazione della battaglia di Lepanto: contributo allo studio dell'altare di Giovanni Vrananell a chiesa di San Giuseppe a Venezia. *IKON, 1*, 215–226.
- Pizzolato, L.** (2015). *La Madonna Nicopeia, portatrice di vittoria*. Retrieved from <https://www.venetostoria.com/?p=3155>.
- Rizzi, A.** (1972). Le icone bizantine e postbizantine delle chiese veneziane. *Thesaurismata, 9*, 250–291.
- Rizzi, A.** (1980). Un'icona constantinopolitana del XII secolo a Venezia: La Madonna Nicopeia. *Thesaurismata, 17*, 290–306.
- Thomaidis, D.** (2017). Greek icons in Venice and their impact on Venetian identity. *Diogenes, 6*, 1–12.
- Tiepolo, G.** (1618). *Trattato dell'immagine della gloriosa Vergine dipinta da San Luca. Conservata già molti secoli nella ducal Chiesa di San Marco della città di Venetia*. Venice: Alessandro Polo.
- Tre Icone del Museo Diocesano – Padova.* (n.d.). Retrieved from <http://www.iconeinveneto.it/museo-diocesano-di-padova/>
- Voulgaropoulou, M.** (2019). From Domestic Devotion to the Church Altar: Venerating Icons in the Late Medieval and Early Modern Adriatic. *Religions, 10* (6), 390. doi: 10.3390/rel10060390.
- Walberg, D.** (2016). Tradition and Propaganda in the Venetian Madonna della Pace. *IKON, 9*, 269–282.
- Walberg, H.D.** (2004). "Una compiuta galleria di pitture veneziane": The Church of S. Maria Maggiore in Venice. *Studi Veneziani, XLVIII*, 1000–1045.
- Walberg, H.D.** (2013). The Cult of the Nicopeiain Seventeenth-Century Venice. *Reflections on Renaissance Venice: A Celebration of Patricia Fortini Brown* (pp. 201–207).

- Zangirolami, C.** (1962). *Storia delle chiese: dei monasteri, delle scuole di Venezia rapinate e distrutte da Napoleone Bonaparte*. Venezia: G. Zanetti.
- Zorzi, A.** (1972). *Venezia scomparsa*.

References

- Nikitenko, N.** (2016). Ikona Bohorodytsia Nikopeia na Zolotykh vorotakh yak zakhysnyi symvol Kyieva [Icon of the Mother of God Nikopeia at the Zoloti Vorota as a protective symbol of Kyiv]. *Slavistychna zbirka – Slavic Collection*, 2, 282–292 [in Ukrainian].
- Bacci, M.** (2009). Venezia e l'icona [Venice is the icon]. *Torcello. Alle origini di Venezia tra Occidente e Oriente: exhibition catalogue* (Venice, Museodiocesano, 29 August 2009 – 10 January 2010) – *Torcello. At the origins of Venice between West and East: exhibition catalog* (Venice, Museodiocesano, 29 August 2009 – 10 January 2010) (pp. 96–115). Venice: Marsilio [in Italian].
- Bacci, M.** (2020). Greek Madonnas and Venetian Fashion. *Convivium*, 7 (1), 152–177.
- Boni, G.** (1887). *Santa Maria dei Miracoli in Venezia [Santa Maria dei Miracoli in Venice]*. Venezia: Stabilimento tipografico dei fratelli Vicentini [in Italian].
- Chiese scomparse e sopresse a Venezia nell' epoca Napoleonica [Churches that disappeared and were suppressed in Venice in the Napoleonic era]*. (2017/18). Retrieved from <https://www.pellizzarimichele.it/files/downloads/Chiese-Venezia-Napoleone.pdf> [in Italian].
- Church Santi Rocco e Margarita 1488 [Church Santi Rocco e Margarita 1488]*. (n.d.). Retrieved from <http://www.veniceoperaworld.com/011%20the%20history%20of%20the%20location.pdf> [in Italian].
- Cornaro, F.** (1758). *Venezia favorita da Maria [Venice favored by Maria]*. Giov. Manfre [in Italian].
- Corner, F.** (1761). *Notizie storiche delle apparizioni, e delle immagini piu celebri di Maria Vergine santissima nella citta, e dominio di Venezia. Tratte da documenti, tradizioni, ed antichi libri delle Chiese nelle quali esse immagini son venerate [Historical information of the apparitions, and of the most famous images of the Most Holy Virgin Mary in the city, and dominion of Venice. Taken from documents, traditions, and ancient books of the Churches in which these images are venerated]*. Presso Antonio Zatta [in Italian].
- Da Mosto, A.** (1940). *L'Archivio di Stato di Venezia. Indice generale, storico, descrittivo ed analitico [The State Archives of Venice. General, historical, descriptive and analytical index]*. Roma [in Italian].

- Deluga, W.** (2014). Between Candia and Venice. The role of European engravings in the iconographic transformations of post-Byzantine painting in Greece. *Series Byzantina*, 12, 75–109.
- Gumpfenberg, G.** (1839–1847). *Atlante mariano, ossia origine delle immagini miracolose della B. V. Maria, venerate in tutte le parti del mondo, recato in italiano ed aggiuntesi le ultime immagini prodigiose fino al secolo XIX da Agostino Zanella sacerdote veronese [Marian Atlas, i.e. origin of the miraculous images of the B. V. Mary, venerated in all parts of the world, brought in Italian and added the latest prodigious images up to the 19th century by Agostino Zanella, a Veronese priest]*. Verona: Sanvido [in Italian].
- Gumpfenberg, G.** (1840). *Italia: 1–8: Europa [Italy: 1–8: Europe]*. (Vol. 1). Verona: Tipografia Sanvido [in Italian].
- Icona Madonna delle Grazie detta "Della Salute" [Icon of Our Lady of Grace known as "Della Salute"]*. (n.d.). Retrieved from <http://www.iconedelveneto.it/basilica-santa-maria-della-salute/> [in Italian].
- Il Pellegrinaggio Annuale [The Annual Pilgrimage]*. (n.d.). Retrieved from <https://basilicasalutevenezia.it/pellegrinaggio-annuale/> [in Italian].
- Ircani Menichini, P.** (2018). *Unde Origo Inde Salus. Dove è l'origine qui è la salute. Madonna Di Salvezza [Unde Origo Inde Salus. Where the origin is, here is health. Madonna Of Salvation]*. Retrieved from <https://annunziata.xoom.it/madonna%20salute%20venezia%20volterra.pdf> [in Italian].
- Martinelli, D.** (1705). *Il ritratto ovvero Le cose piu notabili di Venezia diviso in due parti. Nella prima si descrivono brevemente tutte le chiese della citta ... Nella seconda, si fa breve relazione del governo della Repubblica, delli magistrati, delle fabbriche pubbliche e piu riguardueueli etc. Ampliato con la relazione delle fabbriche pubbliche e private, & altre cose piu notabili successe dall'anno 1682 fino al presente 1704, da D.L.G.S.V. [The portrait is the most notable things in Venice divided into two parts. In the first, all the churches of the city are briefly described ... In the second, a brief report is made of the government of the Republic, the magistrates, the public buildings and more concerning etc. Expanded with the report of public and private buildings, & other more notable things happened from the year 1682 to the present 1704, by D.L.G.S.V.]*. Venezia: Presso Lorenzo Baseggio [in Italian].
- Molin, A.M.** (1821). *Dell'antica immagine di Maria santissima che si conserva nella basilica di S. Marco in Venezia [Of the ancient image of the Blessed Virgin Mary which is preserved in the Basilica of San Marco in Venice]*. Venezia: Tipografia Zerletti [in Italian].
- Moresini, A.** (1692). *Origine delle chiese dedicate a Maria Vergine Gran Madre di Dio, e riverite dalle quattro parti del mondo ... [Origin of the churches*

- dedicated to the Virgin Mary Great Mother of God, and revered by the four parts of the world...]* [in Italian].
- Muir, E.** (1989). The virgin on the street corner: the place of the sacred in Italian cities. In S. Ozment (Ed.), *Religion and Culture in the Renaissance and Reformation* (pp. 25–40).
- Museo delle icone [Icon Museum]*. (n.d.). Retrieved from <http://www.istitutoellenico.org/museo/index.html> [in Italian].
- Museum of icons*. (n.d.). Retrieved from <https://www.venezia-tourism.com/en/venice-attractions/museums/museum-of-icons.html>.
- Passarelli, G.** (2007). *Creta: tra Bisanzio e Venezia [Crete: between Byzantium and Venice]*. Milano: Jaca Book [in Italian].
- Pavičić, I.P.** (2008). Le idee cristologiche nel contesto della commemorazione della battaglia di Lepanto: contributo allo studio dell'altare di Giovanni Vrananell a chiesa di San Giuseppe a Venezia [Christological ideas in the context of the commemoration of the battle of Lepanto: contribution to the study of the altar by Giovanni Vrananell in the church of San Giuseppe in Venice]. *IKON, 1*, 215–226 [in Italian].
- Pizzolato, L.** (2015). *La Madonna Nicopeia, portatrice di vittoria [The Madonna Nicopeia, bringer of victory]*. Retrieved from <https://www.venetostoria.com/?p=3155> [in Italian].
- Rizzi, A.** (1972). Le icone bizantine e postbizantine delle chiese veneziane [Byzantine and post-Byzantine icons of Venetian churches]. *Thesaurismata*, 9, 250–291 [in Italian].
- Rizzi, A.** (1980). Un'icona constantinopolitana del XII secolo a Venezia: La Madonna Nicopeia [A 12th century Constantinopolitan icon in Venice: The Nicopeia Madonna]. *Thesaurismata*, 17, 290–306 [in Italian].
- Thomaidis, D.** (2017). Greek icons in Venice and their impact on Venetian identity. *Diogenes*, 6, 1–12.
- Tiepolo, G.** (1618). *Trattato dell'immagine della gloriosa Vergine dipinta da San Luca. Conservata già molti secoli nella ducal Chiesa di San Marco della città di Venetia [Treatise on the image of the glorious Virgin painted by Saint Luke. Preserved for many centuries in the ducal Church of San Marco in the city of Venetia]*. Venice: Alessandro Polo [in Italian].
- Tre Icone del Museo Diocesano – Padova [Three Icons from the Diocesan Museum – Padua]*. (n.d.). Retrieved from <http://www.iconedelveneto.it/museo-diocesano-di-padova/> [in Italian].
- Voulgaropoulou, M.** (2019). From Domestic Devotion to the Church Altar: Venerating Icons in the Late Medieval and Early Modern Adriatic. *Religions*, 10 (6), 390. doi: 10.3390/rel10060390.
- Walberg, D.** (2016). Tradition and Propaganda in the Venetian Madonna della Pace. *IKON*, 9, 269–282.

- Walberg, H.D.** (2004). "Una compiuta galleria di pitture veneziane": The Church of S. Maria Maggiore in Venice. *Studi Veneziani*, XLVIII, 1000–1045.
- Walberg, H.D.** (2013). The Cult of the Nicopeiain Seventeenth-Century Venice. *Reflections on Reniassance Venice: A Celebration of Patricia Fortini Brown* (pp. 201–207).
- Zangirolami, C.** (1962). *Storia delle chiese: dei monasteri, delle scuole di Venezia rapinate e distrutte da Napoleone Bonaparte* [*History of the churches: of the monasteries, of the schools of Venice robbed and destroyed by Napoleon Bonaparte*]. Venezia: G. Zanetti [in Italian].
- Zorzi, A.** (1972). *Venezia scomparsa* [*Venice disappeared*]. [in Italian].

Стаття надійшла до редакції 17.09.2021 р.
Стаття рекомендована до друку 20.10.2021 р.